

חיה בן-שלום "בכל יום יהיו בעיניך חדשים"

הרב קופרמן ב"פרקי מבוא" לספרו מדגיש וחוזר ומדגיש את המחוייבות "להיות ערים לרחשי לבות בני דורנו, תוך כדי לימוד תורה והוראתה, לנסות לסלק את הקשיים ואת המוקשים העומדים בדרכנו ובדרכם (של הלומדים) להבנת התורה על טהרת הקודש כתורת חיים". מחוייבות "לטפל בשאלות המטרידות את לומד התורה בימינו אנו" הרי היא מסורת המונחלת לנו מגדולי ישראל בכל הזמנים, החל ממשה רבינו ועד דורנו. "דור דור ובעיותיו, ולכן דור דור ומפרשיו לתנ"ך".

את תגובתי על ספרו של הרב קופרמן הייתי רוצה להתחיל בהבאת אפיזודה קטנה מן השיעור, שנראית כמייצגת בעיה אופיינית של לומד תורה בזמננו. תלמידות נשאלו שאלה מסויימת על הכתוב בתורה ואחת מהן אמרה, שגם היא חשבה על השאלה הזאת, אך לא רואה את עצמה רשאית להעלות שאלות על הטקסט הזה. שאלתיה, האם אין היא חשה בסתירה פנימית שבדבריה: הרי היא בו זמנית גם מותלבטת בשאלה וגם שוללת מעצמה זכות עקרונית לשאול אותה. מעניין שהתלמידה הודתה בסתירה וגם הסכימה, שקיימת צביעות מסויימת בעמדתה.

עמדה זו, שעל פיה אדם משתיק את עצמו לגמרי ולא מעניק לעצמו זכות לדעה כלשהי ולהתייחסות כלשהי לכתוב, באה, כמדומני, כתגובת נגד לעמדה הפוכה הרווחת בדורנו, שעל פיה אדם רואה את עצמו רשאי להשתלט על הטקסט ולקרוא בו כל העולה על רוחו. העמדה השנייה - היא בעצם אחד מן הביטויים המודרניים לעיקרון "אני ואפסי עוד", שמהווה, במובן מסויים, ע"ז של ימינו. אדם ניגש לטקסט בתחושה בלתי מנוסחת שמה שהוא קורא בטקסט - זה בהחלט לגיטימי (אפריאורי לגיטימי), ואם אין זה כל האמת כולה - לפחות אחת מן האמיתות שוות ערך. ולא משנה לנו כרגע מתי ואיך נולדה תפיסה זאת, האם היא חדשה או עתיקת ימים - עובדה שהיא קיימת עכשיו והדור שלנו חייב להתמודד איתה. אותה תפיסה בהקשרה ללימוד התורה אומרת: "רשאי יחיד לפרש את הכתוב בהתאם להבנתו האישית של משמעותו המילולית" (הרב קופרמן מביע התייחסותו לנוסחא זו בעמ' 17).

עמדה זאת, אפילו אם אין הלומד רואה אותה מנוסחת ברורות ואם לא הגדיר אותה באופן חד-משמעי לעצמו - הרי היא מן המוסכמות שהרוחות המנשבות בחלל תרבותי-תודעתי של דורנו מביאות אותה לכל אחד ואחד לנפשו פנימה והיא מתאכסנת שם בין שבעל הבית מודע לה ובין שלא מודע לה.

אי מודעות - היא הסכנה הגדולה ביותר שעושה שמות בארץ באין מפריע. כל עוד שאין אדם מכיר בקיומו של דבר - איננו יכול לזהותו ולהגדירו, לאמוד אותו כבא בעוזריו או כבא בעוכריו, לשפוט אותו שיפוט ערכי. הדבר נשאר עמום וחסר צורה, אלמוני ובלתי מזהה - ויחד עם זה הוא הפך להיות נתון, נקודת היסוד, שממנה נובעות כל מיני מסקנות מכריעות ביותר.

דומה, שהנפגעים ביותר מן האי-מודעות הזאת הם דווקא אותם לומדי התורה שמהווים חלק מקהל היעד שהרב פונה אליו, אותם לומדי התורה שבמוצהר אין להם עסק בעולם מודרני-חילוני הסובב אותם, והם חושבים, שאם הם מתעלמים ממנו - גם הוא יתעלם מהם ולא ישפיע עליהם. והם לתומם אינם מרגישים את ההשפעות הזרות שעוטפות אותם מכל עבר ומתגנבות פנימה לתוך העולם הרוחני שלהם, והם אינם דרוכים להתמודד עם ההשפעה הזרה, היות ולא מכירים בה כלל, היא אינה קיימת מבחינתם, ולכן הם הולכים שולל אחריה בלי להרגיש עד כמה הם שבויים ואנוסים בידיה.

בגישתם של אותם הלומדים לכתוב בתורה הם מוצאים את עצמם חצויים: מצד אחד, הם באופן טבעי אינם נמנעים מלהבין את הכתוב כפי שהם מבינים אותו. ומצד שני, הבנתם לא תואמת (אחרת, מנוגדת, סותרת) התייחסותה, הידועה להם, של תורה שבעל פה לאותו נושא.

אמנם, כפי שמציין הרב, הסתירה הזאת לא מתעוררת כלל אם בא האדם ללמוד רק את התורה שבכתב בלי תורה שבעל פה, ואין סוג לימוד זה מעניין אותנו, כי אין לנו עסק בהפרדה בין הדבוקים; או אצל תלמיד ותיק הלומד את הכתוב אחרי שעיין וטרח ועמד על דעת חז"ל.

הסתירה אכן נוצרת אצל הלומד, שקיבל את רוב ידיעותיו בתורה שבעל פה מכלי שני ושלישי, ובעצם איננו מבחין, האם ידיעותיו מקורן בחז"ל או, במחילה, בסיפורי הגננת, או באיזו נקודה אמצעית מכל מגוון האפשרויות שבמרחק בין זה לזה. זאת אומרת, שחוץ מכך שהלומד מרגיש בסתירה הוא גם לא יכול להיות בטוח היכן הוא מקורה ומאיפה היא נובעת.

כעיקרון, הסתירה אמורה לגרום לשאלות, בתקווה שהתשובות יישבו אותה. אך כאן באופן מפתיע קיים הפחד והרתיעה מלשאול, ולא רק כלפי חוץ אלא גם מלהודות בשאלה ולהגדירה אך רק לעצמו, הרי השאלות נראות כ"אפיקורסיות", הלומד נבהל מגילוי שהוא "כופר בעיקר" ומשתדל מייד להשתיק את שאלותיו.

אין אנו מעוניינים כרגע לחקור, האם תופעה זו באה כתוצאה מנסיון לא מוצלח לשאול ומקבלת גערה מביישת במקום תשובה עניינית, או רק מפחד להיות נזוף, או מכל סיבה אחרת - העובדה היא, שתופעה זו אכן קיימת.

יוצא, שלומד תורה, השואף לשלימות ולתמימות האמונית, ודווקא עקב היותו כזה, נמצא במצב חצוי: מצד אחד היושר האינטלקטואלי דורש תשובות לשאלות שבאמת ובתמים נוצרות אצלו, מעיקות לו ולא נותנות מנוח, ומצד שני הפחד מלשאול שאלות "אסורות" לא מאפשר לו לבוא על סיפוקו. השאלות גם גורמות לרגשי אשמה על עצם היווצרותן וגם מכרסמות את הנפש מבפנים והורסות את השלימות והתמימות האמיתית של ההזדהות המוחלטת והבלתי מעורערת עם התורה האחת המחוברת מתורה שבכתב ומתורה שבעל פה.

המצב הופך להיות אבסורדי: הפחד לא להיות תמים ושלם בעבודת הבורא הוא הוא דווקא גורם לאי-שלמות ואי תמימות פנימית ויוצר צביעות מסויימת של אחד בלב ואחד בפה במסווה של צדקנות-יתר.

ואולי זה אחד מן הביטויים המודרניים של הסיכון שבלימוד הכתוב עצמו הידוע והמפורסם מקדמא דנא. כמובן שאין הפתרון לשואל, לא לשאול, הרי כבר חז"ל לימדונו שאם השאלה היא עניינית ולא לקנטר שמותר לשאול – "תורה היא וללמוד אני צריך" (ברכות סב, ע"א ומגילה כ"ח, ע"א ועוד).

דומה, שלבעיה זאת נותן הרב קופרמן מענה בשלב הראשון, עוד לפני גישתו לעצם שיטתו הלימודית. בראש ובראשונה נותן הרב לגיטימציה לשאלות - כל השאלות המתעוררות אצל הלומד. אינני יכולה שלא להיזכר בניסוחו של הרב, החוזר והנשנה בשיעוריו, שהיה לי הכבוד להשתתף בהם: "מקושיה לא מתים". אמנם מדגיש הרב, שלא כל שאלה - היא באמת שאלה, ולא כל הבנה - היא באמת הבנה, ולא כל פירוש - הוא באמת פירוש, יש שבטעות או בחוסר ידיעה יסודם; אך היות והם התעוררו - יש לדון בהם ולהיווכח בנפילתם - גם זה וודאי לימוד תורה.

הרב דואג לתת גם קנה מידה לבדיקת תוקפן ואמיתותן של השאלות ובוה, נראה, שהוא נשען על שיטתו של רבינו בחיי ב"תורת חובות הלבבות", המורה לבדוק כל דבר (במקרה שלנו הבנתנו בכתוב) מן השכל הישר, ומן התורה שבכתב ומן התורה שבעל פה ובסדר הזה דווקא. ויכול להיות, שהסדר הזה אצלנו הוא אחת הבעיות שהזמן גרמן, היות והרבה שאלות אצלנו נוצרות כתוצאה מן ההשפעות הזרות שאין אנו חסונים בפניהן.

אך כל זה מהווה כעין רקע (בבחינת "יודע צדיק נפש בהמתו") לעצם שיטתו הלימודית של הרב.

בגישתו של הרב אל מלאכת הקודש שלו הוא קודם כל מפריד בין השאלה **כיצד?** לבין השאלה **מדוע?** (בבחינת "אם אין הבדלה, הדעת מניין") ומנסח את השאלות שהדור נפתל בהן ושכוננו לטפל בהן. שאלות המתעוררות בלימוד הטקסט של התורה שבכתב יחד עם התורה שבעל פה: "מדוע הכל הפוך כל כך?!... מדוע היה צריך לכתוב את הדברים בצורה כזאת שלולא הלימוד של תורה שבעל פה היינו מבינים את העניין לגמרי אחרת?!... (עמ' 7-3). וכל השאלות האלה ודומיהן מסכם הרב בשאלת-על: **"מה הפשט בא ללמדנו?"** שפתרונה הוא לב לבו של הלימוד אליו הוקדש הספר.

שם הספר עצמו, "פשוטו של מקרא", מיד מחזיר אותנו לפירושו של רש"י על התורה, ומן המפורסמות הוא, שלימוד פירוש רש"י הוא אחד מן התחומים העיקריים בו עוסק הרב קופרמן הן בלימודו הן בהוראתו, ואותו הנהיג במכללה ועשה לאבן פינה בבניינה התורני-החינוכי ולאחד מהמרכיבים הבסיסיים בתכנית הלימודים של בנות המכללה. בהקשר זה אי אפשר להימנע מן האסוציאציה המתעוררת באופן טבעי: בעיונים שהוקדשו לרש"י לא אחת הודגש, כי רש"י לא ראה את עצמו כמחדש דרך חדשה וגם לא שאף לזה, אלא ראה את עצמו כממשיך נאמן ההולך בדרך רבותיו קודמיו (ראה, למשל, שרה קמין "רש"י פשוטו של מקרא ומדרשו של מקום", עמ' 266-267 ועוד), והרי ידוע הוא מקומו של רש"י בעיצוב התודעה הדתית והלימודית של עם ישראל כולו על דורותיו. במסגרת שיטת רש"י יש מקום למחלוקות וויכוחים פנימיים, האם פירוש זה או אחר הוא כן פשוטו של מקרא או איננו פשוטו של מקרא, אך כל הדיונים הללו הם אפשריים במציאות לאחר יצירת השיטה ובתוכה, ואינם מערערים על עצם השיטה, שבסופו של דבר היא היא שהולידה אותם. נראה, כי תפיסת עצמו של רש"י היא מהווה אחד מסעיפי העיקרון "מעשה אבות סימן לבנים" (תרתני משמע).

ב"שער הספר" מדגיש הרב קופרמן כי הוא רואה את עצמו כממשיך דרכם של רבותינו הראשונים והאחרונים, ואת חלקו שלו רק בסידור הדברים: "ואנו תרמנו להבנת הדברים רק על ידי סידור נאות ומשפטי הקשר והבהרה". נראה, שמן הגרעין הקיים התפתח צמח חדש, שאמנם בכוח בהחלט היה קיים מקדמא דנא, אך לא היינו יכולים לעמוד על כל גילוייו ותופעותיו לפני שיצא אל הפועל על ידי ניסוח שיטתו ויישומיו של הרב קופרמן.

אינני מתיימרת וגם לא רוצה להיות אובייקטיבית בדברי על הרב ועל ספרו, כפי שלימדנו תנועות חסידיות מותר לו לאדם להפריז בהערצת רבו. רק ביודעי כי האהבה מקלקלת את השורה העזתי לומר קצת משבחו. זכיתי להתבשם מתורתו של הרב בהיותי תלמידה וגם בשהותי במחיצתו של הרב במכללה לאחר הלימודים הפורמליים, ומי כמוני יודעת עד כמה השפעתו של הרב (יחד עם שאר רבותי במכללה) הייתה

מכרעת בעיצוב דמותי וחיי, בדומה להשפעתו והאצלה מרוחו על כל תלמידות המכללה.

כמנהג העולם, גם אצל הרב קופרמן תורה שבעל פה קדמה לתורה שבכתב, ושיעוריו (שביכולתי להתייחס רק לשיעוריו במכללה) קדמו לספרו, שזה עתה יצא לאור באופן שלם ומתוקן. בשיעורו הכללי לתלמידות שנה א', הרב מניח יסודות איתנים לאהבת התורה ולרצון ויכולת ללמוד את התורה בטהרת הקודש כנאה וכיאה לכל בת ישראל הצנועה והחסודה. תהליך לימוד זה איננו קווי, איננו תנועה רצופה משלב לשלב. הוא כעין תקופת העובר במעי אמו ומלמדן אותו כל התורה כולה... וכיוון שבא לאוויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה (נדה ל, ע"ב). אמנם לימוד זה מועיל והכרחי ביותר, שהוא מאפשר לאדם בהמשך חייו בעולם הזה ללמוד את התורה, הודות ל"רושם בקרב אדם בכוח אעי"פ שאינו בפועל". נשאר באדם פוטנציאל ידיעת התורה, שלימודו מעכשיו הוא בבחינת "להיזכר בנשכחות" ולא לרכוש דבר חדש לגמרי (על פי "עץ יוסף" ל"עין יעקב" על אתר ולתנחומא פרשת פקודי ג).

בדומה לכך גם להתפתחות רוחנית של תלמידות המכללה נחוץ לחזור על אותו לימוד גם בתקופה מאוחרת יותר ובאופן מודע יותר, כשהן כבר בשלות יותר לקליטת הדברים והפנמתם. נכון הוא הדבר, שהרב מלמד בכל שנות לימוד, וגם במסגרת לימודי המשך של המכללה, ותענוג רוחני בלתי פוסק של שתיית מימי התורה בטהרתם איננו בלעדי רק לשיעורי שנה א', אך חווייה מהממת של שיעור כללי ראוייה היא לחזור על עצמה ולתרום רבות גם בשלב לימוד מתקדם ומודע יותר.

ביציאתו לאור של הספר "פשוטו של מקרא" געגועי באו על סיפוקם, לא רק שכל תלמידה יכולה לחזור על לימודה (ואינו דומה שונה פרקו וכו') ושוב לשמוע את קול הרב בוקע מתוך השורות הכתובות, אלא אף אלה שלא זכו ללמוד מהרב עצמו יכולים גם הם לגלות לעצמם עולם חדש, שהספר פותח בפניהם. שמחתי לשמוע, שמספר מוסדות חינוך מתעתדים לקבוע שיעור שבועי בספרו של הרב.

ואם עד הוצאת הספר השפעת הרב על הדור (ואין מאן דפליג כי רבה היא) הייתה מתפשטת באופן המעגלים המתרחבים - בנות מכללה, סביבתן הקרובה, משפחות שהן מקימות ובנים שהן מחונכות (הן בנים שלהן והן תלמידים שהן מלמדות כמורות בישראל), מעכשיו כל אחד יכול לגלות לעצמו דרך לימוד מרתקת החותרת לאמיתה של תורה.

יש לציין שגם בלי שום קשר לבעיות ושאלות ספציפיות של הדור, הספר יכול לתרום לכל לומד התורה, המתחיל והוותיק כאחד. הספר - הוא ספר לימוד התורה חי ומחייה, מחייה את נפש האדם הרעב לדבר השם ש"הוא חיינו", עוזר ללומד לשאוף חיות והשראה מן הכתוב הניתן לנו מאת אלקים חיים.